

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-25>

УДК 130.3

Анастасія Щербакова

НООДИНАМІКА І НООГЕНЕТИЧНИЙ НЕВРОЗ КРИЗЬ ПРИЗМУ КЛЯЙНІВСЬКОГО ПСИХОАНАЛІЗУ: АЛЬФА-ФУНКЦІЯ, САМОРЕГУЛЯЦІЯ І КРИЗА СЕНСУ

Мета статті полягає в реконструкції логотерапевтичного уявлення про ноодинаміку й ноогенетичні симптоми з використанням теоретичних набутків кляйнівської школи психоаналізу в контексті когнітивних процесів і сенсоутворення. Предметом дослідження виступає ноодинаміка й симптоми ноогенетичного неврозу, як вони представлені в екзистенційному аналізі В. Франкла, а також структурна організація тих руйнівних сил, які зумовлюють динаміку життя розуму / індивідуального сенсоутворення, як це представлено в теоретичному апараті представників кляйнівської школи (М. Кляйн, У. Біон, Р. Лейнг). Проаналізовано концепцію ноодинаміки в контексті індивідуальної саморегуляції. Досліджено уявлення про контейнування тривоги Кляйн в контексті здатності особистості до свідомої саморегуляції й сенсоутворення. Розглянуто ту роль, що її відводить вдячності М. Кляйн в контексті внутрішньої здатності до продукування й утримання цілісних сенсів і утворення зв'язків зі світом, а також самого мислення. Проаналізовано дихотомію депресивної / шизоїдної позиції в психоаналізі Кляйн у контексті здатності індивіда до утворення й утримання цілісних сенсів, а відповідно – і його здатності до ноодинаміки. Досліджено уявлення про онтологічну впевненість / невпевненість Р. Ленга в контексті депресивної / шизоїдної позицій Кляйн. Проаналізовано концепцію альфа-функції Біона в контексті можливості мислення й саморефлексії у зв'язку із здатністю індивіда до свідомої саморегуляції. Досліджено уявлення про бета-елементи Біона в контексті екзистенційного (С. К'еркегор, П. Тіліх, І. Ялом) і логотерапевтичного (В. Франкл) уявлення про тривогу – тобто онтологічної невід'ємності протистояння внутрішнього концептуального апарату сенсоутворення особистості ноогенетичній нагальності тривоги смерті. Проаналізовано зв'язку вдячності й мислення в філософії Х. Арендт у контексті структурної ролі вдячності в депресивній позиції.

Ключові слова: *альфа-функція, ноодинаміка, тривога, саморегуляція, сенсоутворення*

В логотерапії й екзистенційному аналізі Віктора Франкла поняття ноодинаміки і уявлення про ноогенетичний невроз передають характер і формат організації стосунків людини із важливим для неї сенсом – або той чи інший стан кризи цих стосунків саме у форматі ноогенетичного неврозу. Сам Франкл не вважав свій підхід частиною саме психоаналітичного підходу; хоча в його теорії лишається повноцінне місце для несвідомого, психоаналітичне поняття *драйву* він свідомо замінює *прагненням сенсу* – яке, на його думку, більше передає характер стосунків, що їх особистість буде з навколишнім світом. Зі свого боку, ноодинаміка виступає простором втілення цього прагнення у рефлексії, цінностях і самоусвідомленні особистості – коли ж особистість переживає стан кризи сенсу й стикається із тим, що апарат її інтеграції до реальності, осмислення і продукування не просто сенсів, а особистісно значущих сенсів, наразі не допомагає їй знайти й відчутти опору в самому собі, йтиметься про стан *ноогенетичного неврозу*. Згідно зі Франклом, саме ноодинаміка відіграє ключову роль у свідомій саморегуляції особистості – не лише в тому, що стосується знаходження мотивації і надихаючого зовнішнього сенсу, що повертає в життя відчуття присутності мети, а також безпосередньої саморегуляції і можливості знайти опору в самому собі. Наше дослідження *актуалізується* подієвістю постмодерну, який можна охарактеризувати як втрату сенсів і ціннісних орієнтирів. Зі свого боку, дискурс метамодерну стає періодом спроб відновити сенс або ж побудувати його наново з нуля. Це робить тематику сенсоутворення центральною в гуманітарних студіях – ба більше: в кризових умовах двадцятих років ХХІ ст. (пандемія COVID-19,

© Щербакова А. О., 2025.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

повномасштабне вторгнення Росії в Україну і рівень загальної геополітичної напруги в світі) проблема саморегуляції стає не просто актуальною, а гостро нагальною у питанні індивідуальної якості життя.

Мета цієї статті полягає у реконструкції логотерапевтичного уявлення про ноодинаміку і ноогенетичні симптоми з використанням теоретичних набутків кляйнівської школи психоаналізу в контексті когнітивних процесів і сенсоутворення з огляду на ту функцію, яку виконує ноодинаміка в саморегуляції особистості. Оскільки в самому екзистенційному аналізі *ноодинаміка* вже концептуалізована як (1) певне над-індивідуальне і (2) джерело проактивності особистості, для нас також буде важливо проаналізувати набути екзистенційної думки П. Тіліха, І. Ялома щодо питання природи тривоги в контексті терапевтичної функції ноодинаміки. Тож *предметом* нашого дослідження виступає ноодинаміка й симптоми ноогенетичного неврозу, як вони представлені в екзистенційному аналізі В. Франкла, а також структурна організація тих руйнівних сил, які зумовлюють динаміку життя розуму / індивідуального сенсоутворення, як це представлено в теоретичному апараті М. Кляйн і У. Біона.

Задля досягнення поставленої мети, маємо вирішити наступні *завдання*: (1) проаналізувати концепцію ноодинаміки в контексті саморегуляції; (2) дослідити уявлення про контейнування тривоги Кляйн в контексті здатності особистості до свідомої саморегуляції й сенсоутворення; (3) проаналізувати ту роль, що її відводить вдячності Кляйн в контексті внутрішньої здатності до продукування і утримання цілісних сенсів і утворення зв'язків зі світом, а також самого мислення; (4) дослідити дихотомію депресивної / пшизоїдної позиції в психоаналізі Кляйн у контексті здатності індивіда до утворення і утримання цілісних сенсів, а відповідно – і його здатності до ноодинаміки; (5) дослідити уявлення про *онтологічну впевненість / невпевненість* Р. Ленга в контексті депресивної / пшизоїдної позиції; (6) проаналізувати концепцію альфа-функції Біона в контексті можливості мислення і саморефлексії у зв'язку зі здатністю індивіда до свідомої саморегуляції; (7) дослідити уявлення про бета-елементи Біона в контексті екзистенційного (С. К'еркегор, П. Тіліх, І. Ялом) і логотерапевтичного уявлення про тривогу – тобто онтологічної невід'ємності протистояння внутрішнього концептуального апарату сенсоутворення особистості ноогенетичній нагальності тривоги смерті; (8) проаналізувати зв'язку вдячності й мислення в філософії Арендт в контексті структурної ролі вдячності в депресивній позиції.

Логотерапія і екзистенційний аналіз Віктора Франкла є підходом, який, на відміну від сучасного Франклу психоаналізу, приділяв багато уваги самоусвідомленню людини, її ціннісному й духовному пошуку – Франкл є автором поняття *екзистенційного вакууму*, яке передає стан людини, що переживає кризу сенсу. Він вводить поняття *ноогенетичного неврозу*, підкреслюючи самотність психо-соматичних симптомів, що виникають на тлі внутрішнього конфлікту особистості; він зазначає, що: «Ноогенетичний невроз не виникає через зіткнення драйвів чи інстинктів, він виникає скоріше через конфлікт різних цінностей; іншими словами, моральних конфліктів, або, якщо говорити більш загально, від духовних проблем. Серед яких значну роль відіграє екзистенційна фрустрація. <...> Очевидно, що для ноогенетичних випадків підходящою й адекватною терапією буде не психотерапія як така, а саме логотерапія; терапія, яка наважується зазірнути в духовний вимір людської екзистенції» [Frankl, 2010, p. 62]. Франкл також зазначає, що сам по собі стан *екзистенційного вакууму* й відчуття нестачі сенсу як тимчасові явища є нормальними і не передбачає з необхідністю розвитку ноогенетичного неврозу в людини, яка його переживає; за нормальних умов це привід для пошуку нового сенсу, але тривалого перебігу невіршений внутрішній конфлікт буде унеможливлювати готовність особистості шукати опору в самій собі.

Водночас, поняття *ноодинаміки* передає той стан мотивації й внутрішньої стійкості особистості, який їй надає відчуття наповненості життя сенсом. Згідно з Франклом, для психіки не є природним прагнення до «гомеостазу»: наявність мотивації, відчуття присутності сенсу у власному житті не є станом рівноваги – навпаки, особистість і

важливий для неї сенс знаходяться в стосунках, позначених певною напругою: «Ноодинаміка – це динаміка в полі напруги, що виникає між двома полюсами, один з яких представлений людиною, а інший – сенсом, який її вабить. Під впливом ноодинаміки життя людини реорганізовується й структурується подібно до того, як металеві опшурки збираються навколо магніту. На відміну від психодинаміки, ноодинаміка передбачає свободу вибору – людина може обрати, чи вона втілить в життя той сенс, що чекає на неї, чи пройде повз нього» [Frankl, 2010, p. 57]. Тож в логотерапії поняття ноодинаміки буде передавати (1) онтологічний стосунок особистості до важливого сенсу, що скеровує її мотивацію й формує пріоритети, (2) внутрішній рефлексивний наратив, який відображає характер важливості цього сенсу, його ціннісну наповненість, спосіб життя, який він передбачає тощо, (3) внутрішню здатність індивіда до ефективної саморегуляції через знаходження опори в самому собі. Оскільки рефлексивна складова ноодинаміки невід’ємно пов’язана із самосвідомістю, що формується, видозмінюється і розвивається в саморефлексії індивіда, для нас є важливим з’ясувати характер тих мисленнєвих процесів, що уможливають і забезпечують цю динаміку, а також дослідити зв’язок такої саморефлексії із саморегуляцією. Задля цього звернемося до психоаналітичної теорії М. Кляйн, а зокрема – уявлення про контейнування тривоги і теорії мислення психоаналітика кляйнівської школи психоаналізу В. Біона – в контексті концепції альфа-функції.

Концепція контейнування тривоги від початку з’являється в дитячому психоаналізі Кляйн і має на меті пояснити динаміку первинної деструктивності в психіці дитини. Воно тісно пов’язане з механізмом проєктивної ідентифікації й стосунками з матір’ю як першим об’єктом прихильності, які формують подальший розвиток депресивної і параноїдно-шизоїдної позиції. Коли ми говоримо про психоаналіз дітей дуже раннього віку, важливо розуміти, що психіка дитини зазнає впливу різноманітних сенсорних подразників, які складають для неї зовнішній світ, – оскільки на цьому рівні розвитку дитина не має жодних інструментів ані для адекватного реагування, ані для тлумачення цих подразників, саме мати виступає тим медіатором, який забезпечує можливість безпечного і «контрольованого» буття дитини у світі.

Для Кляйн важливо те, що джерелом цих хаотичних сенсорних подразників може виступати не лише зовнішній світ, а також власні негативні переживання і емоційні стани дитини, зокрема – деструктивні потяги. «Боротьба між інстинктом життя і смерті й похідний від неї страх тотального знищення себе і об’єкта деструктивними імпульсами є фундаментальним фактором в ранніх стосунках немовля з матір’ю. Оскільки його [немовляти] бажання передбачає, що і груди, що його годують, і сама мати мають якимось чином «прибрати» ці деструктивні імпульси і вгамувати персекуторну тривогу» [Klein, 1975, p. 179-180] – пише Кляйн про деструктивні потяги у своїй «Задрість і вдячність»; для нас тут важливим є те, що деструктивні потяги є фактором, який лякає немовля й спонукає шукати об’єкт підтримки, який зможе їх подужати – і від початку цим «всемогутнім» об’єктом виступає мати і те, що вона є для дитини основним джерелом підтримки й захисту.

Базова безпорадність дитини і непозбувна нагальність нефільтрованої сенсорної інформації робить мати основним об’єктом, через який дитині стає доступна можливість проживання світу як безпечного місця – що лягає в основу формування подальшої *довіри до світу*. Его дитини, яке лише знаходиться у процесі становлення, стикається із викликами непрогнозованого й незрозумілого зовнішнього світу, і з деструктивними потягами – збоку свого хаотичного внутрішнього світу. Основною метою раннього розвитку є формування здатності до встановлення зв’язків із оточуючим світом – як у форматі стосунків з людьми, так і в форматі опанування предметного світу.

Тож базовою є саме *параноїдно-шизоїдна позиція*, яка описує стан «свідомості» дитини до 4-6 місяців: «Параноїдно-шизоїдна позиція є стадією розвитку, в якій я переважно існує як об’єкт. Це стадії розвитку «що-буття», в якій дитина живе своїм досвідом. Думки і відчуття скоріше відбуваються з дитиною, аніж переживаються й думаються нею» [Ogden, 1992, p. 42] – тобто я виявляється безпорадним і щодо загроз зовнішнього світу, і щодо

власної деструктивності. Ця безпорадність характеризує параноїдальну тривогу: «Провідною темою тривоги на параноїдно-шизоїдній позиції є вторгнення об'єкта (чи об'єктів), що переслідує в его – із подальшим поглиненням чи знищенням і саме его, і ідеального об'єкта. Особливості цієї тривоги й характер об'єктних відносин на цій стадії розвитку спонукають Кляйн назвати її параноїдно-шизоїдною – оскільки провідна тривога є параноїдальною, а стан его і його об'єктів є розщепленим (що є шизоїдним механізмом)» [Segal, 1988, p. 26].

Оскільки на параноїдно-шизоїдній стадії дитина здатна встановлювати зв'язки лише з частковими об'єктами, вона використовує механізм розщеплення й проєктивної ідентифікації, головна мета яких – захистити его від зовнішнього вторгнення і від власної деструктивності: «Проекцію, наприклад, може тлумачити як спробу в уявленні усунути внутрішню загрозу «переміщуючи» її назовні від себе, відділяючи тим самим себе від неї так, ніби вона знаходиться в комусь іншому. Інтроєкція використовується, щоб відділити значущий зовнішній об'єкт від загрозливого шляхом «розміщення» одного з цих об'єктів у собі – тим самим захищаючи цінний об'єкт» [Ogden, 1992, p. 45] – власна деструктивність дитини є тим внутрішнім подразником, який переживається як загроза знищення его і його цінних об'єктів; хоча у певному сенсі, коли ми говоримо про параноїдно-шизоїдну позицію саме як про стадію розвитку, ще неможна сказати, що цінні внутрішні об'єкти існують для дитини у власному сенсі, оскільки часткові об'єкти від початку (за рахунок розщеплення) є наділеними певною полярністю.

Можливість сприймати зовнішні цілісні об'єкти – інших людей – і себе самого в якості певної цілісності з'являється вже на депресивній позиції: «Перехід з параноїдно-шизоїдної позиції на депресивну позицію – яка знаменує появу суб'єктивного Я – уможлиблюється біологічним дорослішанням, а спрямовується психологічно-міжособистісними процесами, пов'язаними з проєктивною ідентифікацією. Депресивна позиція є більш комплексною психологічною організацією, яка утворює нову царину досвіду і новий стан буття» [Ogden, 1992, p. 42] – ця зміна є такою радикальною і завдяки уможливленню на депресивній стадії існування і Я, і цілісних об'єктів як таких – тобто тих цінних зовнішніх об'єктів, які психіка дитини зберігає завдяки інтросекції. Важливо також розуміти, що означає ця зміна для подальшого розвитку психічного апарату й его дитини: «Разом із зміною сприйняття об'єкта, відбувається також фундаментальна зміна в его, бо, коли мати в сприйнятті дитини стає цілісним об'єктом, его дитини також стає цілісним его – яке все менше і менше розщеплюється на хороші й погані компоненти. Інтеграція і его, і зовнішнього об'єкта відбуваються одночасно. Зменшення проєктивних процесів і збільшення інтеграції его означає, що сприйняття об'єктів стає менш спотвореним, і що хороші й погані об'єкти стають менш віддаленими один від одного. Водночас відбувається інтеграція все більш цілісного об'єкта до его, що буде сприяти інтеграції самого его» [Segal H. p. 68-69].

Водночас, аналіз концепції ноодинаміки (і ноогенетичного неврозу) в контексті контейнування тривоги дає змогу дослідити, як ноодинамічний апарат окремої особистості впливає на рівень її психологічної стійкості, вмотивованості, спромоги будувати конструктивні зв'язки зі світом і оточуючими, а також реконструювати той спосіб, у який концептуальний апарат внутрішнього життя індивіда буде в той чи той спосіб спрямовувати його безпосереднє екзистування – в тому, які рішення він ухвалює, в тому, як він визначає власну ідентичність і в цілому буде стосунки зі світом. Процес сенсоутвердження, що складає вагому частину життя розуму, невід'ємно пов'язаний із характером концептуальної складової мислення – яка, зі свого боку виявляється представленою не лише на рефлексивному рівні (на якому вона визначає самосприйняття особистості, її самооцінку і відповідні очікування до визнання) індивідуального самоосмислення окремої людини, а також є пов'язаним з горизонтом значущостей, що є притаманним спільноті, до якої належить цей індивід – і саме цей спектр цінностей визначатиме напрямок пошуку того конкретного сенсу, яким долається екзистенційний вакуум на тлі зокрема ноогенетичного неврозу.

Зі свого боку, в своєму дослідженні внутрішньої організації психічних процесів при шизофренії і психозах представник кляйнівської школи психоаналізу Р. Лейнг вводить поняття *онтологічної впевненості / невпевненості*, щоб позначити базову екзистенційну позицію у способі й характері включеності індивіда до реальності, власного тіла й людей, що оточують його: «Індивід може сприймати власне існування як таке, що є реальним, живим і цілісним; як таке, що є відмінним від решти світу за звичайних обставин настільки, що його ідентичність і автономія ніколи не ставляться під сумнів; як таке, що є безперервним у часі; як таке, що має внутрішню узгодженість, значущість, справжність і цінність; як таке, що просторово збігається з його тілом; і, зазвичай, як таке, що почалося із народженням і має закінчитися настанням смерті. Отже, такий індивід має міцний стрижень онтологічної впевненості» [Laing, 1960, p. 41-42]. Описані складові онтологічної впевненості стають можливими для проживання з власного досвіду індивіда лише тоді, коли було здійснено перехід на депресивну позицію – тобто тоді, коли его набуває реальності саме для себе як певна суб'єктність. Водночас екзистенційна позиція онтологічної невпевненості передбачає, що на рівні повсякденного досвіду не є повною мірою залученою до власного буття, не відчуває власної самості як цілісності й не має достатніх онтологічних підстав для проживання реальності власної самості – власне, онтологічна невпевненість як хронічний стан супроводжує шизофренію і психотичні стани.

В психоаналізі Біона альфа-елементи є підґрунтям і рушійною силою внутрішнього життя індивіда в тому, що стосується інтеграції, осмислення, сприйняття – і самої можливості тлумачення зовнішньої реальності. Самі альфа-елементи не є усталеною структурою – їх продукує, власне, альфа-функція: «Альфа-функція обробляє дані усього емоційного досвіду особистості, який включає в себе сенсорну інформацію, що надходить з зовнішніх і внутрішніх джерел. Воно перетворює цей досвід на зрозумілий і значущий, завдяки продукуванню альфа-елементів, які складаються з візуальних, аудіальних і нюхових вражень, і можуть зберігатися в пам'яті і бути задіяними уві сні й у несвідомому мисленні у стані неспання» [Symington, Symington, 1996, p. 61]. Саме альфа-функція забезпечує досвід будь-якого осмислення, усвідомлення – чи іншої форми інтеграції від початку (за замовчанням) небезпечного і незрозумілого враження від того чи іншого сенсорного подразника. Коли ж певне осмислення відіграє вагому роль у внутрішньому житті індивіда, є для нього важливим ціннісним орієнтиром, чи то відіграє вагому роль у його світогляді, буде йтися саме про ноодинаміку або, з огляду на динамічний характер альфа-функції і утворення нових альфа-елементів, ноодинамічні процеси.

Своєю чергою, ті сенсорні дані, які альфа-функція не переробляє, лишаються недоступними для усвідомлення чи відтворення уві сні [Bion, 1992, p. 33]. – Ця сукупність даних отримала в Біона назву *бета-елементи*: «Вони є сенсорними враженнями, що позбавлені значення, або безіменними відчуттями, що викликають фрустрацію. Приміром, вони можуть бути такими, що переслідують чи депресивними за своєю природою, але вони є незв'язними. Вони є необробленими й відчуються як річ-у-собі, як стороннє тіло в розумі. Єдине, що з ними можна зробити, – це позбутися них, бо про них неможливо міркувати. Якщо вони такі, що переслідують, тоді вони відчуються як уламки, від яких розум хоче позбавитися; згідно з принципом задоволення, від того, що чинить дискомфорт, слід позбавитися» [Symington, Symington, 1996, p. 61]

Нагальність тривоги / бета-елементів в повсякденному екзистуванні особистості відбивається на мовленнєвих / ментальних стратегіях життя розуму: процес мислення має справу із тим, що переробляє досвід зіткнення із бета-елементами й синтезує життєздатні альфа-елементи: «<...> бета-елементи знаходяться не в тому стані, <...> щоб про них можна було б міркувати. Їх неможливо вербалізувати, і вони не здатні видати своє значення, але їх можна трансформувати так, щоб вони стали в нагоді для використання в мисленні, – іншими словами, вони можуть бути переробленими психікою. Щоб це відбулося, вони мають зазнати незнамого процесу впливу альфа-функції; тоді вони стануть альфа-елементами, що можуть бути використаними в мисленні й сноведінні. Альфа-

функція наділяє розум здатністю до суб'єктивності» [Symington, Symington, 1996, p. 62]. Чим в такому разі є життєздатний альфа-елемент? Він є відрефлексованим емоційним фактом, а тож – суб'єктивно значущою ментальною подією. Подібно до того, як альфа-функція формує як мислення, так і сновидіння, можна сказати, про мислеформу, що вона є альфа-елементом, може містити дискурсивне, поетичне або понятійне навантаження. Форми, що їх набувають альфа-елементи, визначають специфіку альфа-елементів як значущих внутрішніх об'єктів – власне, сукупності ноодинамічних процесів і сенсів.

Утім те, що на думку Біона – з акцентом на гносеологічному аспекті – є альфа-елементом, на думку його попередниці, Мелані Кляйн, (як і в психології об'єктних відносин загалом), визначається як значущий внутрішній об'єкт. Значущий внутрішній об'єкт в дитячому психоаналізі Кляйн виступає як важливий об'єкт (людини в житті дитини) особистих відносин чи концептуально оформленою пам'яттю про важливий емоційний факт. Саме в концепції внутрішніх об'єктів ментальні події найближче зустрічаються з емоційними фактами, бо внутрішній об'єкт одночасно є і уявленим адресатом інтеракції чи запиту вибудованого в термінах певного дискурсу, і цілісним об'єктом, про який індивід має цілісне емоційно заряджене уявлення.

Звісно, що коли йдеться про альфа-елементи / внутрішні об'єкти в контексті життя розуму, ми зазначатимемо, що вони мають і дискурсивний, і понятійний характер. Стосовно так званої *філософської віри* К. Ясперса, тут йдеться саме про дискурсивний пласт альфа-елементів або внутрішніх об'єктів. Філософська віра звертається до складного понятійного апарату, через який проводиться аналіз сутнісної природи речей. Саме так влаштований платонівський дискурс щодо ейдосів, що є одночасно присутніми й відсутніми та щодо яких розум здійснює операцію пригадування «істинної природи» сутності речей [Plato, 1997, p. 49-101]. Ейдоси, витлумачені з цієї позиції, є універсальним інструментарієм контейнування (Кляйн, Біон) тривоги в тому контексті, що дають змогу синтезуючими засобами самого розуму переробити тривожний досвід зіткнення з минулістю й неусталеністю сенсорного досвіду не-осмислюваного (через усвідомлення вічного фундаменту природи речей, що є усталеним, а тож формує дискурсивний фундамент комплексів альфа-елементів / онтологічної впевненості в житті розуму). Власне, філософська віра й постає зорієнтованістю на певним чином сформований – і постійно переосмислюваний – комплекс альфа-елементів і рефлексивних засобів у житті розуму, а тож постає повсякденним фундаментом сенсоутворення й інтеграції психікою актуальних емоційних фактів.

У своєму дослідженні *життя розуму* Арендт [Arendt, 1981] пропонує розглядати процес мислення в емоційному забарвленні подяки: осмислення буття є синтезуючим процесом набуття внутрішнього, емоційно зарядженого сенсу. Цей процес набуття сенсу і є динамічною обробкою альфа-функцією бета-елементів. Та обставина, що процес переробки тривоги не є процесом, так би мовити, «у нуль» – тривога не лише зникає, а з'являється новий сенсоутворюючий альфа-елемент / внутрішній об'єкт, який має своє підґрунтя у самій природі мислення: «Оскільки пошуки мислення – це своєрідна жадаюча любов, предметами розуму можуть бути лише ті речі, що викликають любов, – краса, мудрість, справедливість тощо. Потворність і зло за визначенням виключаються зі сфери мислення. Вони можуть проявлятися як недолік: потворність – це брак краси, зло, *kakia* – брак добра. Як такі вони не мають власного коріння, в них немає сутності, якою мислення могло б оволодіти» [Arendt, 1981, p. 179]. Формування концептуального апарату щодо питання фундаменту й природи речей є процесом висловлення подяки, поезією утворення нових альфа-елементів, що в такому контексті формують усталену онтологічну впевненість.

З іншого боку, хоча й поняття зла, й поняття небуття лишаяться по той бік принципів роботи розуму, водночас, присутність в бутті небуття й тривоги як вагомого емоційного факту складають заглиблене переживання екзистенційної безпорадності людини перед неминучістю цієї присутності. Проте це не означає, що цей факт є вихідним чи вирішальним, але вказує на те, що, як про це пише Пауль Тіліх, тривога

небуття й буття є взаємопов'язаними та визначають специфіку способу екзистування: «Мужністю зазвичай називають здатність душі долати страх. <...> онтологія мужності має містити онтологію тривоги, бо вони взаємопов'язані. І цілком можливо, що саме у світлі онтології мужності ясніше проявляться найважливіші риси тривоги. Перш за все про природу тривоги можна стверджувати наступне: тривога – це стан, в якому буття усвідомлює можливість свого небуття. Те ж саме твердження в більш короткій формі звучало би так: тривога – це екзистенційне усвідомлення небуття. Визначення «екзистенційний» вказує тут на те, що тривогу породжує зовсім не абстрактне знання про небуття, а усвідомлення того, що небуття складає частину власного буття людини» [Tillih, 2008, Р. 34-35] – тобто сама специфіка буття людини пов'язана з неопозбуністю присутності перспективи смерті наприкінці життєвого шляху. «Тривогу породжує не думка про те, що все має тимчасовий характер, і навіть не переживання смерті близьких, а вплив всього цього на постійне, але приховане усвідомлення неминучості власної смерті. Тривога – це тимчасовість, що переживається людиною як її власна тимчасовість. Такою є уроджена тривога, що притаманна людині як людині і – певним чином – усім живим істотам. Це тривога небуття, усвідомлення власної тимчасовості як тимчасовості» [Tillih, 2008, Р. 35-36; див.: Корабельова, 2023, с. 33-34].

Таке переживання тривоги зовнішнього через усвідомлення власної тимчасовості й смертності певним чином відбивається на внутрішній здатності інтегрувати актуальні емоційні факти як цілісні компоненти внутрішнього життя особистості. Загадуваний вище процес обробки альфа-функцією бета-елементів у кляйнівському психоаналізі визначається як здатність до подяки (і в цьому аспекті думка Кляйн цікаво перетинається із міркуваннями Арендт щодо природи подяки) – на протигагу деструктивним імпульсам і заздрості. Тематика подяки займає фундаментальне місце в психоаналізі Кляйн: подяка як емоційна спрямованість є такою, що синтезує і протиставляється деструктивним потягам, що їх продукує заздрість, що одночасно прагне набуття чогось зовнішнього – і водночас прагне його знищення. Подяка ж є станом відкритих особистісних меж, завдяки чому формується сталий емоційний зв'язок із об'єктом / суб'єктом, до якого спрямований цей потяг.

Характер процесів мислення є своєрідним відображенням стосунків суб'єкта зі присутністю тривоги в безпосередньому екзистуванні. Стан тривоги за своєю структурою є таким, що унеможливає мислення – це стан болючої протиставленості непідйомному тягарові екзистенційної безпорадності. Специфіка процесів обробки бета-елементів / тривоги альфа-функцією визначається тим, що в психоаналізі Карен Хорні визначається як дихотомія базисної тривожності / базисної впевненості, а у аналізі шизофренії й психотичних симптомів Рональдом Лейнгом – як власне онтологічна впевненість / невпевненість. Усталений комплекс альфа-елементів / внутрішніх об'єктів, стосунки із якими є фундованими подякою, визначає здатність психіки успішно переробляти емоційний досвід зіткнення із об'єктом тривоги через осмислення цього досвіду. Власне цей комплекс і є фундаментом онтологічної впевненості.

Екзистенційний аналіз Франкла має на меті дослідити фундаментальні процеси, які притаманні життю розуму екзистуючого індивіда, крізь призму нагальності ноогенетичних проблем осмислення трагічності його повсякденного екзистування. Повсякденне буття особистості відбувається невід'ємно від її свідомого (або несвідомого) осмислення характеру цього буття – саме процес сенсоутворення, ноодинамічні процеси, витлумачені крізь призму надання емоційного сенсу до того порожній (чи тривожній) зовнішній реальності, дозволяє відчувати буття у світі як «придатне» до існування. Такі концепції кляйнівської школи психоаналізу як *контейнування тривоги*, *альфа-функція*, *онтологічна впевненість* дають змогу дослідити ті психічні механізми, які уможливають рефлексію, самосвідомість і інтеграцію важливих сенсів до системи цінностей людини. Досліджуючи одночасно емоційний, сенсоутворюючий і когнітивний вимір внутрішнього життя людини, екзистенційний аналіз прагне охопити цілісний характер цього екзистування. Внутрішнє життя екзистуючого індивіда не обмежується самим лише життям розуму через

те, що практика розуміння самого себе, турботи про себе й визначення характеру власної ідентичності, а також рефлексивний підхід до усвідомлення власних прагнень – потребують застосування як когнітивних, так і емоційних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арендт Г. (1999). *Становище людини* (пер. з англ. М. Зубрицька). Львів: Літопис. 254 с.
- Габермас Ю. (1999). Мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ / пер. з нім. А. М. Єрмоленка. В кн. *Комунікативна практична філософія. Підручник*. Київ: Лібра. С. 287 – 324.
- Корабльова Н.С. (2023). «Подія-трагедія» війни у фігурах бадьюанських розмислів як умова філософії. *Культурологічна думка*. Т. 23. С. 27-37. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-23-2023-1.27-37>
- Щербакова А. О. (2019). Деструктивність та відчай: екзистенціальні мотиви психоаналітичного тяжіння до смерті. *V Харківські студентські філософські читання. Матеріали міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів, 26-27 квітня 2019 р.* Харків: Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна. С. 34-36.
- Щербакова А. О. (2017). Імператив та Theory of Mind: етична картина світу в розумінні Іншого. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. Вип. 56. С. 68-72
- Arendt H. (1981). *The Life of The Mind*. San Diego, New York, London: A Harvest Book.
- Arendt H. (1992). *Lectures on Kant's Political Philosophy*. Chicago: The University Chicago Press.
- Bion W. R. (1970). *Attention and Interpretation*. London: Tavistock Publications.
- Bion W. R. (2023). *Learning From Experience*. London, New York: Routledge Press.
- Bion W. R. (1992). *Cogitations*. London: Karnac Books. 423 p.
- Frankl V. (2004). *On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis*. London, New York: Brunner-Routledge.
- Frankl V. E. (2010). *The Feeling of Meaninglessness: A Challenge to Psychotherapy and Philosophy*. Marquette University Press. 234 p.
- Habermas J. (1990). *Moral consciousness and communicative action*. Cambridge: Polity Press.
- Jaspers K. (1953). *The Origin and Goal of History*. New Haven: Yale University Press.
- Kierkegaard S. (1941). *The Sickness Unto Death*. Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard S. (1980). *The Concept of Anxiety*. Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard S. (1992). *Concluding unscientific postscript to Philosophical fragments*. Princeton: Princeton University Press.
- Klein M. (1997). *The Writings of Melanie Klein. Vol. 3: Envy and gratitude and other works, 1946 – 1963*. London: Hogarth Press.
- Klein M. (2002). *Love, Guilt and Reparation: And Other Works 1921–1945*. London: Hogarth Press.
- Laing R. D. (1960). *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. Harmondsworth: Penguin.
- Ogden T. (1992). *The Matrix of the Mind: Object Relations and the Psychoanalytic Dialogue*. Taylor & Francis Group.
- Plato. (1997) *Complete Works*. Ed: John M. Cooper. Hackett Publishing.
- Segal H. (1988). *Introduction to the Work of Malenie Klein*. Routledge. 154 p.
- Symington J., Symington N. (1996). *Clinical Thinking of Wilfred Bion*. East Sussex and New York: Routledge. 216 p.
- Tillich P. (1954). *Love, Power, and Justice: Ontological Analysis and Ethical Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Tillich P. (2008). *The Courage to Be*. New Haven: Yale University Press. 242 p.
- Yalom I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.

Щербакова Анастасія Олександрівна

Аспірантка, ННІ філософії, культурології, політології
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
вул. Майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
E-mail: shcherbacova1813@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-3045>

Стаття надійшла до редакції 03.09.2025

Стаття рекомендована до друку 25.10.2025

Переглянуто 20.10.2025

Опубліковано 24.11.2025

**NOODYNAMICS AND NOOGENETIC NEUROSIS THROUGH THE PRISM OF
KLEIN'S PSYCHOANALYSIS: ALPHA FUNCTION, SELF-REGULATION AND
CRISIS OF MEANING**

Shcherbakova Anastasiya A.

PhD student, Educational and Scientific Institute
Philosophy, Cultural Studies, Political Science
V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: shcherbacova1813@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-3045>

ABSTRACT

The purpose of this article is to reconstruct the logotherapeutic concept of noodynamics and noogenetic symptoms using the theoretical achievements of the Klein school of psychoanalysis in the context of cognitive processes and sensemaking. The subject of the study is noodynamics and symptoms of noogenetic neurosis, as they are presented in the existential analysis of V. Frankl, and the object is the structural organization of those driving forces that determine the dynamics of the life of the mind/individual sensemaking, as presented in the theoretical apparatus of the representatives of the Klein school (M. Klein, W. Bion, R. Laing). The concept of noodynamics in the context of individual self-regulation is analyzed. Klein's concept of anxiety containment is researched in the context of the individual's ability to conscious self-regulation and sensemaking. The role that M. Klein assigns to gratitude in the context of the internal ability to produce and maintain holistic meanings and the formation of connections with the world, as well as thinking itself, is considered. The dichotomy of the depressive/schizoid position in Klein's psychoanalysis is analyzed in the context of the individual's ability to form and maintain holistic meanings, and accordingly, his ability to noodynamics. The idea of R. Laing's ontological security/insecurity is researched in the context of Klein's depressive/schizoid position. The concept of Bion's alpha function in the context of the possibility of thinking and self-reflection in connection with the individual's ability to conscious self-regulation is analyzed. The idea of Bion's beta elements is explored in the context of the existential (S. Kierkegaard, P. Tillich, I. Yalom) and logotherapeutic (Frankl) ideas about anxiety - that is, the ontological indispensability of the opposition of the internal conceptual apparatus of sense-making of the individual to the noogenetic urgency of death anxiety. The connection of gratitude and thinking in Arendt's philosophy is analyzed in the context of the structural role of gratitude in a depressive position.

Keywords: *alpha-function, noodynamic, anxiety, self-regulation, sensemaking, mental event, the life of the mind, meaning.*

REFERENCES

- Arendt, H. (1999). *The human condition* (trans. from English by M. Zubrytska). Lviv: Litopys. (In Ukrainian)
- Habermas, Yu. (1999). Speech acts, speech interactions and the world of life / trans. from German by A. M. Yermolenko. In: *Communicative practical philosophy. Textbook*. Kyiv: Libra, pp. 287 – 324. (In Ukrainian)

- Korablova, N. S. (2023). The “event-tragedy” of war in the figures of Badiwan’s reflections as a condition of philosophy. *The Culturology Ideas*, 23, 1, 27-37. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-23-2023-1.27-37> (In Ukrainian)
- Shcherbakova, A. O. (2019). Destructiveness and despair: existential motives of psychoanalytic attraction to death. *V Kharkiv student philosophical readings. Materials of the international scientific conference of students and postgraduates, April 26-27, 2019*. Kharkiv: Publishing house of the V. N. Karazin KhNU, 34-36. (In Ukrainian)
- Shcherbakova, A. O. (2017). *Imperative and Theory of Mind: an ethical picture of the world in the understanding of the Other. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, 56, 68-72. (In Ukrainian)
- Arendt, H. (1981). *The Life of The Mind*. San Diego, New York, London: A Harvest Book.
- Arendt, H. (1992). *Lectures on Kant’s Political Philosophy*. Chicago: The University Chicago Press.
- Bion, W. R. (1970). *Attention and Interpretation*. London: Tavistock Publications.
- Bion, W. R. (2023). *Learning From Experience*. London, New York: Routledge Press.
- Bion, W. R. (1992). *Cogitations*. London: Karnac Books.
- Frankl, V. (2004). *On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis*. London, New York: Brunner-Routledge.
- Frankl, V. E. (2010). *The Feeling of Meaninglessness: A Challenge to Psychotherapy and Philosophy*. Marquette University Press.
- Habermas, J. (1990). *Moral consciousness and communicative action*. Cambridge: Polity Press.
- Jaspers, K. (1953). *The Origin and Goal of History*. New Haven: Yale University Press.
- Kierkegaard, S. (1941). *The Sickness Unto Death*. Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, S. (1980). *The Concept of Anxiety*. Princeton: Princeton University Press.
- Kierkegaard, S. (1992). *Concluding unscientific postscript to Philosophical fragments*. Princeton: Princeton University Press.
- Klein, Melanie. (1997). *The Writings of Melanie Klein. Vol. 3: Envy and gratitude and other works, 1946 – 1963*. London: Hogarth Press.
- Klein, Melanie. (2002). *Love, Guilt and Reparation: And Other Works 1921–1945*. London: Hogarth Press.
- Laing, R. D. (1960). *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. London: Tavistock Publications.
- Laing, R.D. (1960). *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. Harmondsworth: Penguin.
- Ogden, T. (1992). *The Matrix of the Mind: Object Relations and the Psychoanalytic Dialogue*. Taylor & Francis Group.
- Plato. (1997) *Complete Works*. Ed: John M. Cooper. Hackett Publishing.
- Segal, H. (1988). *Introduction to the Work of Malenie Klein*. Routledge.
- Symington, J., Symington, N. (1996). *Clinical Thinking of Wilfred Bion*. East Sussex and New York, Routledge.
- Tillich, P. (1954). *Love, Power, and Justice: Ontological Analysis and Ethical Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Tillich, P. (2008). *The Courage to Be*. New Haven: Yale University Press.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential Psychotherapy*. New York: Basic Books.

The article was received by the editors 03.09.2025

The article was revised 20.10.2025

The article is recommended for printing 25.10.2025

This article published 24.11.2025

Як цитувати: Шчербакова, А. (2025). НООДИНАМІКА І НООГЕНЕТИЧНИЙ НЕВРОЗ КРИЗЬ ПРИЗМУ КЛЯЙНІВСЬКОГО ПСИХОАНАЛІЗУ: АЛЬФА-ФУНКЦІЯ, САМОРЕГУЛЯЦІЯ І КРИЗА СЕНСУ. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (73), 256-265. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-25>

In cites: Shcherbakova, A. (2025). NOODYNAMICS AND NOOGENETIC NEUROSIS THROUGH THE PRISM OF KLEIN’S PSYCHOANALYSIS: ALPHA FUNCTION, SELF-REGULATION AND CRISIS OF MEANING. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (73), 256-265. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-25> [In Ukrainian]